



# Een ecologische blik

Ode aan Gregory Bateson (1904-1980)

---

Een Vuurvogel met als thema homo ecologicus kan niet zonder een belangrijke inspiratiebron van Phoenix Opleidingen: Gregory Bateson. De talrijke ideeën die hij voortbracht ontsprongen aan zijn ecologische blik. In al die jaren en alle ontmoetingen die ik had met Wibe Veenbaas, die altijd draaiden om het voort-ontwikkelen van het ambacht, kwam Gregory Bateson veelvuldig langs. Dat gebeurde bij de meest uiteenlopende onderwerpen: leren over leren, de leerniveaus en de neurologische niveaus, wanneer we het hadden over context, over communicatie, over identiteit als een in samenhang vastgelegd punt,

als we het hadden over denken en de risico's van het denken, als het ging over het wetende veld, over ethiek, over begrippen als 'dubbele binding', over het instrument in de ontmoeting zijn, over het leraar-leerlingveld en over velden van leren en natuurlijk over ecologie en over de liefde voor het werken met metaforen en kunst. In al deze onderwerpen zitten ideeën van Bateson die Wibe met hem deelde, van hem aannam en die in de opleidingen van Phoenix terug te vinden zijn. Het hart van Batesons werk raakt direct: het losgezongen zijn van de mens van de grotere ecologie die in de natuur der dingen besloten ligt en de consequenties daarvan.

Batesons ecologische blik bracht rimpelingen teweeg in vele velden van de wetenschap. Hij roerde als het ware met een grote lepel in de soep van de gevestigde manieren van kijken en denken. Anderen bouwden op zijn ideeën voort en maakten zijn werk concreet toepasbaar. Vanwege zijn vermogen om waar te nemen met een ecologische blik, werd vaak een beroep op hem gedaan. Voor hem was het waarnemen van levende systemen met de ecologische blik zo vertrouwd, dat hij het lastig vond om te begrijpen dat andere mensen niet zagen wat hij zag.

---

*‘Wat is het, dat maakt dat we de delicate onderlinge afhankelijkheden in ecologische systemen niet zien, die hen hun integriteit geven? We zien ze niet en daarom breken we ze.’*

Met zijn grote toewijding, wezenlijke interesse en betrokkenheid zag hij in de levende systemen die hij onderzocht patronen, onderlinge relaties, feedbacksystemen en wisselwerkingen met nog grotere samenhangende gehelen. Hij zoomde even in op het kleinste niveau om vervolgens uit te zoomen naar meso- en macroniveau en weer terug. Hij zag relaties waar andere mensen ‘dingen’ leken te zien. Om studenten ecologisch te leren kijken en denken, kon hij vragen stellen als: ‘Wat is het patroon dat de krab verbindt met de kreeft en de sleutelbloem met de orchidee en hen allemaal met mij en mij met jou?’

In 1972 verscheen Batesons boek *Steps to an ecology of mind*, waarin hij beschrijft hoe alle levende systemen over een eigenschap beschikken die hij ‘mind’ noemt: de eigenschap en het vermogen waarmee levende systemen structureel gekoppeld raken met hun omgeving en daarin lerend in staat zijn zichzelf in stand te houden. Levende systemen zijn onderdeel van elkaars omgeving en beïnvloeden elkaar in hun vermogen om zichzelf ten opzichte van hun omgeving te reguleren. ‘Mind’ betekent ‘het proces van weten’ waarover levende systemen beschikken; een relationele eigenschap van en tussen systemen.

Kleinere systemen moeten daarbij altijd gezien worden in hun grotere context: de grotere schaal bepaalt de kleinere. Zo zegt Bateson:

*‘Zonder context hebben woorden en daden helemaal geen betekenis. Dit geldt voor alle communicatie. Context vertelt de zeeanemoon hoe hij moet groeien en de amoëbe wat hij vervolgens moet doen.’*

Als alle leven over die eigenschap beschikt, leven we in een samenhangend weefsel, in een ‘ecology of mind’ waarin alle leven verbonden is. In zijn laatste werkjaren opperde Bateson zijn zorg over hoe de mens die ecologische blik en die ervaring lijkt te missen. De mens, zo stelde Bateson, handelt steeds minder als onderdeel van het grotere systeem, steeds minder in lijn met de ecologische samenhang ervan en vernietigt daarmee zijn leefomgeving en die van andere levende wezens. Hij zag wel lichtpuntjes:

*‘We beginnen te spelen met ideeën over ecologie en hoewel we deze ideeën onmiddellijk bagatelliseren tot commercie of politiek, is er in ieder geval nog steeds een impuls in de menselijke inborst om de totale natuurlijke wereld waartoe we behoren, te verenigen en daardoor te heiligen.’*

Je ziet Gregory Bateson staan tussen de andere inspiratiebronnen in de bibliotheek bij Phoenix op de Nieuwegracht en je komt werk

van hem tegen in veel workshops en opleidingen. In een documentaire die zijn dochter Nora maakte, zegt hij in een toespraak tot zijn publiek:

*‘De natuurlijke wereld waarin ik leef en waarin ik wenste dat jullie allemaal leefden, jullie allemaal en de hele tijd...’*

Het was fijn om in al die jaren samenwerking met Wibe het over die losgezongenheid van de mens van de natuurlijke wereld te praten en de pijn van het losgezongen zijn er ook te laten zijn. Wibe wilde een leerfilosofie en een ethiek, die ruimer was en meer omvatte dan de mens en menselijke systemen alleen. In het boek *De tekens verstaan* wijdden we nog flink wat tekst aan de terugkeer tot verbinding als antwoord op afsplitsing. In *Passe-Partout* lees je over de relationele ethiek van Phoenix en over ecologisch handelen. Ecologisch handelen veronderstelt een meervoudige partijdigheid. Deze behelst meer dan je mens-zijn alleen; het omvat al wat leeft: mensen, dieren, planten, het water, de grond, de lucht et cetera. 🐾

---

Meer weten van Bateson?

Op internet vind je trailers, films, boeken en artikelen. Zie ook de MEDIA-pagina in het midden van dit nummer.